

Triumf v *Triumfu vůle*

George Dickie¹

Je sporné, zda morální defekty uměleckých děl mohou být defekty estetickými. Noël Carroll tvrdí, že jimi mohou být, Berys Gaut, že jimi jsou, a James Anderson a Jeffrey Dean tvrdí, že jimi nejsou. Já se přikláním na stranu Andersona a Deana a přidávám proti stanoviskům Carrolla a Gauta další argumenty. *Triumf vůle* slouží jako příklad díla, o němž se všech pět z nás shodne, že je to dílo morálně vadné. Tvrdím, že hrozivé morální defekty tohoto díla nejsou defekty estetické. Jeho triumf je součtem jeho estetických kladů.

Pro nacisty třicátých let byl *Triumf vůle* užitečný, avšak pro estetiky zkoumající morální obsah umění je neocenitelný. Citace z tohoto filmu se vyskytují ve dvou ze tří článků, kterými se zde budu zabývat. Jde o *Moderate Moralism* Noëla Carrolla, *The Ethical Criticism of Art* Beryse Gauta, a článek Jamese Andersona a Jeffreyho Deana *Moderate Autonomism*, který předchází dva kritizuje.² Všichni souhlasí, že Triumf vůle je dílo morálně špatné, a že morální obsah umění je předmětem kritického hodnocení. Liší se v otázce, zda morální defekty umění mohou být defekty estetickými. Carroll tvrdí, že mohou, Gaut, že jsou, a Anderson a Dean, že nejsou.

Stručně zde zopakují Andersonovy a Deanovy argumenty, s nimiž souhlasím, a následně přidám proti Carrollovu a Gautovu stanovisku několik argumentů nových.

Budu používat Andersonovy a Deanovy výtahy z Carrollových a Gautových argumentů a poznámkami v hranatých závorkách budu Carrollův argument objasňovat³. Kulaté závorky jsou převzaty od Andersona a Deana. Tito autoři sumarizují Carrollův argument následujícím způsobem:

1. Hledisko daného díla je nemorální.
2. Zobrazená nemorálnost ruší možnost povznesení [morálně sensitivního obecenstva]. (V případě tragédie se tím znemožňuje reakce soucitu ...)
3. Jakékoliv dílo, které ruší ... [možnost povznesení morálně sensitivního obecenstva, by zrušilo sebe sama *jakožto* umělecké dílo a tedy] je esteticky defektní.
4. Tudíž je dané dílo [protože jeho nemorální hledisko ruší možnost povznesení morálně sensitivního obecenstva a] esteticky defektní.⁴

V odpovědi svým kritikům Carroll potvrzuje správnost jejich kritiky. Stěžuje si pouze na jejich použití termínu 'žánr' při sumarizaci svého argumentu, protože on mluví o umění *jakožto* umění.⁵ Tuto Carrollovu stížnost beru v mé vlastní rekapitulaci jeho argumentu v potaz tím, že namísto termínu 'žánr' budu používat termín 'umělecké dílo'.

¹ George Dickie: The Triumph in Triumph of the Will, *British Journal of Aesthetics*, vol. 45, č. 2, (duben 2005), ss. 151–156.

² Noël Carroll: Moderate Moralism, *British Journal of Aesthetics*, vol. 36, č. 3 (červenec 1996), ss. 233–238;; James C. Anderson a Jeffrey T. Dean: Moderate Autonomism, *British Journal of Aesthetics*, vol. 38, č. 2 (duben 1998), ss. 150–166; Berys Gaut: The Ethical Criticism of Art, in: Jerrold Levinson (ed.): *Aesthetics and Ethics* (Cambridge: Cambridge U. P., 1998), ss. 182–203.

³ Anderson a Dean: Moderate Autonomism, ss. 156–158.

⁴ *Ibid.*, ss. 156–157.

⁵ Noël Carroll: Moderate Moralism Versus Moderate Autonomism, *British Journal of Aesthetics*, vol. 38, č. 4 (1998), s. 423.

Carroll má v jednom dřívějším článku argument jiný než ten, kterým se zabývají Anderson a Dean. K tomuto argumentu se obrátíme nejprve, a až následně k argumentu obou zmíněných autorů proti Carrollovi. Kulaté závorky jsou Carrollovy.

Selhání při vyvolávání správné morální reakce je pak selháním v uspořádání díla a je tedy selháním estetickým. Uspořádání (estetická struktura) filmu *Americké psycho* je svým vlastním způsobem vadné ...⁶

Při diskusi Carrollova argumentu vždy nahradím odkaz na *Americké psycho* odkazem na *Triumf vůle*. Mám na mysli sestříhanou verzi tohoto filmu, nikoli tu, o níž Carroll říká, že je 'neskutečně nudná, plná únavných proslovů nacistických pohlavárů'.⁷

Carroll podotýká, že jeho argument je o *schopnosti* uměleckého díla vyvolat morální povznesení u morálně sensitivního obecnstva.⁸

V tom případě ovšem – nazývá-li to estetickou chybou v uspořádání, tedy v estetické struktuře – nemluví o *schopnosti*, nýbrž o konkrétní chybě při 'vyvolávání správné morální reakce'. Carroll říká, že taková chyba je chybou v estetické struktuře díla, což je jedna inkoherece. I když ale souhlasím s tím, že film *Triumf vůle* je morálně defektní, tvrdím, že je koherentní. Nejde o špatně sestříhaný film. Gaut poznamenává, že 'díky své útočné oslavě nacismu je tematicky soudržný'.⁹ Takže je nejasné to, proč by měla být chyba právě v estetické struktuře toho filmu.

Důkladné prozkoumání chyby povznesení v Carrollově duchu odhalí, že jsou tu chyby dvě a že obě se přiházejí ve vztahové situaci: film je sledován morálně sensitivním obecnstvem. Jde o chybu filmu mít *schopnost* vyvolávat povznesení a chybu morálně sensitivního obecnstva uchopit morální hledisko díla. Chyba toho filmu ve schopnosti vyvolávat takové povznesení nepoukazuje na žádnou chybu ve struktuře filmu tak, jak bliká na plátně – jeho uspořádání je koherentní. Ta druhá chyba, totiž odmítnutí obecnstva uchopit amorální hledisko, je chyba *chvályhodná* – není to defekt. Taková chyba (odmítnutí) je morálním triumfem! Tato chyba obecnstva není v žádném ohledu estetickým defektem. Carrollův argument neukazuje ani u jedné, ani u druhé chyby, že by šlo o defekty estetické. *Triumf vůle* je ovšem uměleckým dílem zlým.

Nyní k Andersonovi a Deanovi. V článku *Moderate Moralism* zvažuje Carroll námitku, kterou by bylo lze proti jeho stanovisku vznést.

... nikdo neukázal, že něco je estetickým defektem proto, že je to zlé; spíše je to [ten defekt] chybou, která se týká psychologie obecnstva. Nazvěme to chybou taktickou.¹⁰

Carroll tuto námitku odmítá takto:

Nejsem přesvědčen, že toto selhání [povznesení] není se zlem, které dílo obsahuje, *spojeno*. Neboť nemožnost povznesení může z hlediska psychologie nastat proto, že to, co se reprezentuje, je zlé. To znamená, že příčina estetické defektnosti díla – v tom smyslu, že dílo selhává ve vyvolání psychického povznesení – a příčina jeho defektnosti morální mohou být *tytéž*.¹¹

⁶ Carroll: *Moderate Moralism*, s. 233.

⁷ Noël Carroll: *Art and Ethical Criticism: An Overview of Recent Directions in Research*, *Ethics*, vol. 110 (leden 2000), s. 380.

⁸ Carroll: *Moderate Moralism*, s. 234.

⁹ Gaut: *The Ethical Criticism of Art*, s. 190.

¹⁰ Carroll: *Moderate Moralism*, s. 234.

¹¹ *Ibid.*, s. 235 (kurzíva G. Dickie).

Anderson a Dean tvrdí, že ta námitka je platná a že Carroll neukázal, že morální defekt může být *totéž* co defekt estetický. Oba nevidí možnost, jak by Carroll mohl svůj argument vylepšit.

Mají pravdu. Carroll nedokázal, že morální defekt lze ztotožnit s defektem estetickým. Velmi snadno ukážeme, že se Carroll mylí. Pečlivé prozkoumání Carrollových důvodů ukáže, že jeho závěr je nepravdivý.

Důvod, proč je umělecké dílo *morálně* defektní je, že jeho morální hledisko je nemorální.

Důvod, proč je umělecké dílo *esteticky* defektní je, že – podle Carrola – jeho morální hledisko je nemorální a ruší povznesení u morálně sensitivního obecnstva.

Důvod, proč je umělecké dílo morálně defektní spočívá v jeho údajné defektnosti estetické; První důvod by byl nutnou součástí toho druhého, avšak druhý důvod je složitější, a tedy ty dva důvody nemohou být totožné.

O dva roky později Carroll svůj názor obhajoval takto:

S ohledem na dané dílo je jeho zlé hledisko neodstranitelným faktorem při vysvětlení, proč je skutečně morálně defektní, a při vysvětlení, proč je skutečně defektní esteticky. ... Zlo toho díla je *důvodem* jeho morální i estetické defektnosti.

To je radikální změna. Dříve tvrdil, že nemorální hledisko díla je *pravým důvodem* jeho morální defektnosti a estetické defektnosti a tudíž že morální defekt je totéž co defekt estetický. Nyní Carroll tvrdí jen to, že nemorální hledisko díla může být *určitým důvodem* jeho defektnosti estetické. Tento nový názor, i když si to podle všeho Carroll neuvědomuje, je v souladu se závěrem Andersona a Deana, že jeho původní argument neuspěl v tom, že 'neukázal, že morální defekt jako takový je vždy defektem estetickým'.¹²

Anderson a Dean rekapitulují Gautův argument takto:

1. Předepsané reakce na umělecká díla jsou předmětem hodnocení.
2. Některá hodnotící kritéria pro předepsané reakce jsou kritéria etická.
3. Jestliže dílo předepisuje morálně vadnou reakci, pak v této míře to dílo musí selhávat jakožto umělecké dílo.
4. Jakýkoliv defekt v uměleckém díle jakožto uměleckém díle je defekt estetický.
5. Tudíž etické defekty jsou defekty estetické.

Gaut, na rozdíl od Carrola, tvrdí, že všechny etické defekty uměleckých děl jsou defekty estetické.

Podle Andersona a Deana argumentuje Gaut jednoduše. Tvrdí, že jednotlivé předepsané reakce nejsou morálně hodnotné a jsou estetickými vadami. Protože Gaut pro tento obecný závěr nepodává obecný argument, je tento jeho závěr neprokázaný.

Mají pravdu. Ale gautův argument nemíří k podstatě věci, a argumenty nemířené proti němu, které toto neberou v potaz, jsou tudíž vedeny špatným směrem. A děje se tak proto, že Gautův argument spočívá na dohodě navržené na začátku jeho článku. Uvažme Gautovu čtvrtou premisu.

4. Jakýkoliv defekt v uměleckém díle *jakožto* uměleckém díle je defekt estetický.

¹² Anderson a Dean: Moderate Autonomism, s. 166.

Tato premisa je důležitá, neboť hodnocení umění spojuje s estetikou. Gaut však navrhuje dohodu o distinkci mezi užším smyslem termínu 'estetické', který referuje ke kráse, eleganci apod., a smyslem širším. Nazvěme ten užší smysl 'Sibleyho smysl'. Gaut o tom širším smyslu píše, že

... smysl, který zde máme na mysli, je širší: 'estetickou hodnotou' mám na mysli hodnotu objektu *jakožto* uměleckého díla, to znamená jeho hodnotu **uměleckou**. Tento širší smysl je třeba zavést, protože ne všechny z hodnot objektu jakožto uměleckého díla jsou hodnoty úzce estetické.¹³

Takže je Gautova čtvrtá premisa ekvivalentní tvrzení

4. Jakýkoliv defekt uměleckého díla *jakožto* uměleckého díla je defekt umělecký.

V premisách, na nichž se dohodneme, není nic špatného. Avšak Gaut už nikde dál slovo 'umělecké' nepoužívá. Používá výhradně termín 'estetické', a právě proto Anderson a Dean tu premisu formulují tak, jak ji formulují. Když tuto ekvivalentní premisu použijeme, pak závěr Gautova argumentu je

Tudíž jsou etické defekty defekty uměleckými.

To už je dokonale rozumná propozice a člověka svádí k tomu, aby ji hájil. Tento závěr ovšem postrádá lesk pocházející z použití slova 'estetické', které těží z rozmazání ostré hranice mezi Sibleyho smyslem estetického a tím smyslem, který nabízí Gaut. Není mně zcela zřejmé, že se Gaut trápil s takovým pokleslým argumentem.

Carroll žádnou takovou dohodu nenabízí. Ve svém prvním článku a v odpovědích Andersonovi a Deanovi mluví jen o estetických defektech. V poslední části svého přehledového článku o etické kritice umění na několika stranách používá disjunktivní výraz 'umělecké nebo estetické vady'. Ve zbytku článku zůstává u používání pouze termínu 'estetické' jako modifikujícího slova.¹⁴ Toto příležitostné používání onoho disjunktivního výrazu ukazuje, že Carroll rovněž rozmazává hranici mezi Sibleyho smyslem estetického a nějakým širším smyslem, i když tak činí patrně nevědomky.

Citujme Gauta tam, kde mluví o tvrzení z mého článku *The Myth of the Aesthetic Attitude*¹⁵. Je zřejmé, že jde o špatnou předzvěst jeho eticismu. Můj starý názor shrnuje Gaut takto:

George Dickie předložil ve prospěch pravdivosti eticismu jednoduchý argument. Morální hledisko nějakého uměleckého díla je (esenciální) složkou daného díla. Jakékoliv tvrzení o (esenciální) složce nějakého uměleckého díla je estetické tvrzení o tom díle. Takže tvrzení o morálním hledisku nějakého uměleckého díla je estetické tvrzení o tom díle.¹⁶

Gaut říká, že můj argument je příliš jednoduchý, a to také je, ovšem ne tak, jak říká. Gaut ve stejné pasáži nepostřehl můj avizovaný cíl mého eseje, jímž bylo 'prokázat prázdnotu termínu „estetické“'.¹⁷ V tom jsem se mýlil, ten termín není prázdňový. Prokázal to Sibley analýzou perceptuální vlastností umění a přírody. Ve svém článku jsem tehdy hodlal

¹³ Gaut: *The Ethical Criticism of Art*, s. 183 (zvýraznění tučným písmem G. Dickie).

¹⁴ Carroll: *Art and Ethical Criticism*, s. 375.

¹⁵ George Dickie: *The Myth of the Aesthetic Attitude*, *American Philosophical Quarterly*, vol. 1, č. 1 (leden 1964), s. 64.

¹⁶ Gaut, *The Ethical Criticism of Art*, ss. 189–190.

¹⁷ Dickie: *The Myth of the Aesthetic Attitude*, s. 64.

... trvat na tom, že morální hledisko díla je součástí toho díla, a že v důsledku toho je může kritik legitimně popsat a zhodnotit. Jakýkoliv defekt nebo klad, na který může kritik legitimně poukázat, nazývám estetickým defektem nebo kladem, ale na termínech nezáleží.¹⁸

Mluvil jsem o tom, že morální hledisko díla, ať už mu říkáme jakkoliv, náleží do oblasti umělecké kritiky. V roce 1964 jsem unikl ze spárů teorie estetického postoje¹⁹. Právě v té době jsem se však vzdálil i Beardsleyho objektům kritiky, tzv. 'estetickým objektům'. Abych se vyhnul zmatečnému směřování morálních aspektů umění s vjemovými vlastnostmi, jimiž se zabýval Sibley, po celá předchozí léta jsem měl za to, že tvrzení o morálním hledisku díla je tvrzení *umělecké*. Slovo 'estetické' jsem ovšem používal. Připomínám ale, že *The Myth of the Aesthetic Attitude* jsem psal v čase estetického paleolitu krátce poté, co Beardsley položil základní kameny soudobé estetiky. Jeho vliv byl tak silný, že ještě o dvacet let později, v poslední kapitole knihy *The Art Circle*, jsem použil k označení objektů umělecké kritiky výraz 'estetický objekt uměleckého díla'. Této terminologie jsem se držel i přesto, že jsem později tvrdil, že estetické kvality jsou jen jednou ze složek objektů kritiky. Psal jsem, že

'estetický objekt uměleckého díla' je to, co by se dalo nazvat 'souborným výrazem'²⁰ v tom smyslu, že referuje k těm vlastnostem uměleckého díla, které lze příslušným způsobem ocenit a/nebo kritizovat a jeho souborné prvky tudíž mohou konkrétně obsahovat různé estetické kvality, mimoestetické kvality, representační charakteristiky, charakteristiky morální atd.²¹

Myslím, že je na čase přestat používat slovo 'estetické' pro něco jiného než takové kvality umění a přírody, o nichž psal Sibley. Objektu umělecké kritiky bychom měli říkat 'objekt umělecké kritiky'.

Jak odpovědět na otázku 'Je nemorální hledisko uměleckého díla defektem uměleckým'? Nevidím jinou možnost, než odpovědět 'Ano.'. Delší odpověď je tématem pro samostatný článek, ovšem takový, který by začal s jasnými východisky.

Mohlo by se zdát, že s Carrollem a Gautem souhlasím v tom, že morální hledisko a obsah díla jsou důležité a jsou předmětem kritického hodnocení. Nyní, po zralé úvaze, abych se vyhnul dojmu, že morální aspekty umění a Sibleyho kvality jsou dva druhy jednoho rodu, myslím, že 'na tom, jak to nazýváme, ...záleží'.

Triumfem v *Triumfu vůle* je suma jeho estetických kvalit, z nichž žádná není morálním defektem. Skutečné morální defekty toho filmu si svého času tragicky osvojily davy.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Aesthetic-Attitude Theory (pozn. překl.).

²⁰ Collected expression (pozn. překl.).

²¹ George Dickie: *The Art Circle*, New York: Haven, 1984, s. 105.